

Groene peper

Schriften over samenleving en natuur - nr 2 - januari 2003

Natuur met boeren

natuurpunt

Natuur met boeren

Bespreking van een enquête over het inschakelen van landbouwers in het reservaatbeheer

Groene Peper 2003/1

Samenstelling: Jos Gysels & Peter Symens

m.m.v. Ann Walraevens, Norbert Verbauwen & Steven Vanholme

Landbouw en natuur gaan op het eerste zicht niet goed samen. De intensieve landbouw draagt bij tot de achteruitgang van natuur en biodiversiteit¹. Omgekeerd zien landbouwers natuurbehoud nog steeds als een van de oorzaken van hun economische problemen.

Toch is niet alles negatief. De laatste jaren is meer en meer een overlegcultuur gegroeid tussen de twee groepen. Het overleg in adviesraden en projectcomités heeft vooral betrekking op beleidsaspecten. Daarnaast wordt ook op het terrein regelmatig samengewerkt tussen landbouwers en natuurbeschermers. Dat gebeurt zowel in de vorm van (tijdelijke) activiteiten als op meer permanente basis.

Een bijzondere is het betrekken van landbouwers bij het beheer van natuurreservaten. Uit een interne enquête van Natuurpunt blijkt dat dit meer voorkomt dan meestal gedacht. En bovendien in veel gevallen positief ervaren wordt. Uit de enquête hebben we alvast ook al enkele voorzichtige conclusies getrokken.

1 Ervaringen van natuurbeheerders met landbouwers p2

*a*Kenmerken van de samenwerking p3

Eerder regel dan uitzondering
Continuïteit niet verzekerd
Meestal beroepslandbouwers
Uiteenlopende vormen
Traditioneel takenpakket

*b*Evaluatie van de samenwerking p4

Tussen kostenefficiëntie en toekomstperspectief
Positieve en negatieve aspecten

2 Enkele aanbevelingen uit de enquête p6

- a*) Pachtwetgeving aanpassen
- b*) Belang van georganiseerd overleg
- c*) Gebruiksovereenkomsten naast beheersovereenkomsten

3 Natuur met boeren en boeren met natuur p8

4 Bijlage p9

Bijlage 1: Positieve elementen aangehaald in de enquête

Bijlage 2: Negatieve elementen aangehaald in de enquête

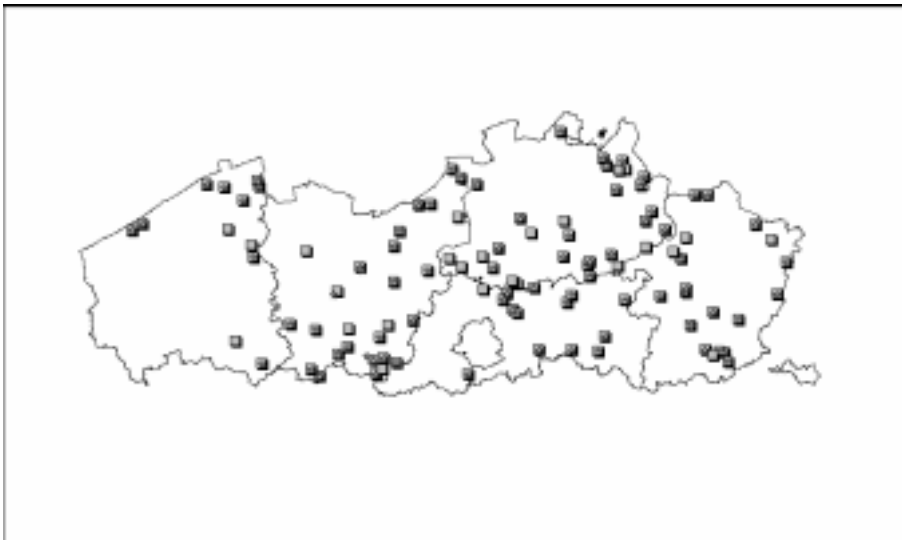
Groene Peper

1 *Ervaringen van natuurbeheerders met landbouwers*

In de zomer van 2002 hield Natuurpunt een enquête bij de eigen terreinbeheerders over samenwerking met landbouwers. In het bijzonder werd gepolst naar ervaringen met het inschakelen van landbouwers in het beheer van reservaten.

In het totaal zijn 169 antwoorden binnengekomen met gegevens over ongeveer evenveel reservaatgebieden. In het totaal beheert de vereniging 400 gebieden. De reservaten waar samengewerkt wordt met landbouwers liggen verspreid over de vijf

provincies (zie figuur 1). Er zijn op het eerste zicht geen uitgesproken regionale verschillen. De witte vlekken zijn regio's waar weinig of geen reservaten zijn.

figuur 1. Ligging van natuurreservaten waar samengewerkt wordt met landbouwers

a) Kenmerken van de samenwerking

Eerder regel dan uitzondering

In 70 % van de reservaten uit de enquête is ooit samengewerkt met landbouwers. Als geen rekening wordt gehouden met gebieden waar het inzetten van landbouwers niet aan de orde is (bijv. bossen of moerasgebieden), stijgt het percentage tot 85 %. De samenwerking tussen natuurbeheerders en plaatselijke landbouwers is dus zeker niet uitzonderlijk.

Continuïteit niet verzekerd

In 12 % resp. 9 % van de gevallen is de afgelopen jaren een bestaande samenwerking stopgezet of zal ze worden opgezegd. Stopzetting heeft in 33 % van de gevallen te maken met het niet (meer) beschikbaar zijn van geïnteresseerde landbouwers. In de andere gevallen is het een min of meer bewuste keuze van de beheerder die de inzet van eigen personeel en materiaal verkiest of omdat de beheersvisie werd aangepast.

Meestal beroepslandbouwers

In de 169 reservaten van de enquête wordt samengewerkt met in totaal 324 individuele landbouwers.

Landbouwers in hoofdberoep vormen de hoofdmoot (63 %), gevolgd door hobbyboeren (24 %) en landbouwers in bijberoep (14 %). Het aantal biologische landbouwers

bedraagt 3 %. Uit deze gegevens blijkt dat de inzet van landbouwers in natuurreservaten onder bepaalde voorwaarden wel degelijk te verenigen is met een "gewone" landbouwpraktijk.

Uiteenlopende vormen

De samenwerking neemt diverse vormen aan, zowel wat betreft de overeenkomst als de vergoedingen. De overeenkomsten zijn meestal schriftelijk. Hiervoor wordt vaak gebruik gemaakt van de type-gebruiks-overeenkomst opgesteld door Natuurpunt. Daarnaast komen mondelinge overeenkomsten ook nog veel voor. Ongeveer de helft van de overeenkomsten loopt langer dan één jaar.

De meest voorkomende compensatie bestaat uit de opbrengst van de oogst (50 % van de landbouwers; 56% van de contracten). Op de tweede plaats komt de oogst-opbrengst aangevuld met een financiële vergoeding (27 % resp. 31%). In ongeveer even veel gevallen worden de landbouwers enkel betaald voor de geleverde diensten (27 % resp. 31%). Slechts heel uitzonderlijk betaalt de landbouwer voor het gebruik van de grond (4% resp. 1%).

Traditioneel takenpakket

De werkzaamheden van landbouwers bestaan in hoofdzaak uit maai- en graasbeheer. Graasbeheer komt op de eerste plaats (60 %). De begrazing gebeurt meestal

Groene Peper

met runderen. 44 % van de landbouwers levert een bijdrage aan maai- én hooibeheer.

Minder voorkomende taken zijn akkerbeheer (ploegen en inzaaien) en bestrijden van distels (telkens 3 %). Uitzonderlijk wordt ook een beroep gedaan op landbouwers voor hakhoutbeheer, vervoer, persen van hooi, opslaan van machines of materialen of egaliseren van paden.

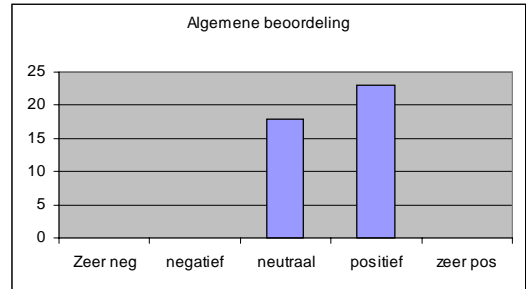
b) Evaluatie van de samenwerking

Naast feitelijke informatie over de aard en omvang van de samenwerking is in de enquête ook gevraagd naar een evaluatie.

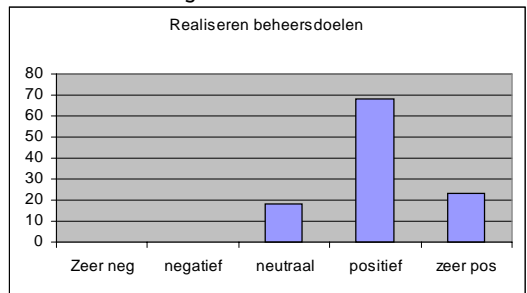
Tussen kostenefficiëntie en toekomstperspectief

Aan het bereiken van beheersdoelstellingen, kostenefficiëntie, maatschappelijke uitstraling en toekomstperspectief is telkens een score toegekend van zeer negatief tot zeer positief (zie figuren 2 tot 6).

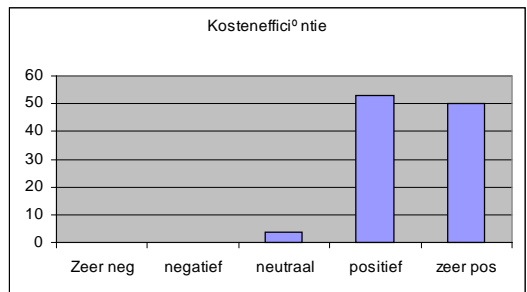
De kostenefficiëntie krijgt de hoogste score. De toekomstmogelijkheden worden eerder laag ingeschat. De algemene evaluatie en de evaluatie van het bereiken van de beheersdoelstellingen en de maatschappelijke uitstraling zijn gemiddeld positief.

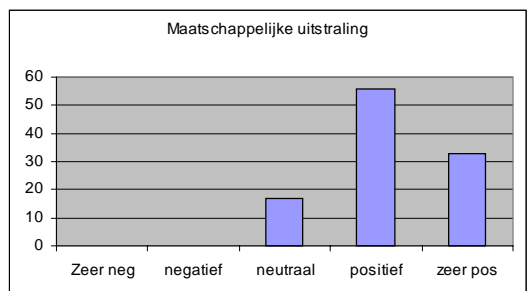
Figuur 2. Algemene beoordeling van de samenwerking

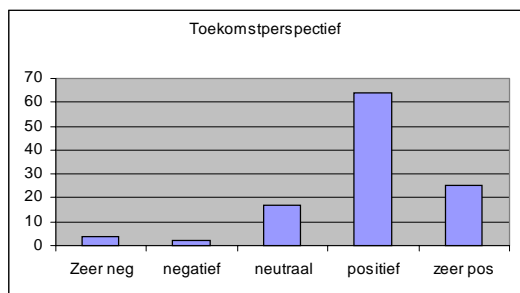
Figuur 3. Beoordeling van de realisatie van beheersdoelstellingen

Figuur 4. Beoordeling van de kostenefficiëntie

Figuur 5. Beoordeling van de maatschappelijke uitstraling

Figuur 6. Beoordeling van het toekomstperspectief van de samenwerking

Positieve en negatieve aspecten

Over een aantal positieve zowel als negatieve aspecten van de samenwerking is er eensgezindheid (zie bijlage 1 en 2). Wel blijkt uit de antwoorden dat er nogal wat lokale (individuele?) verschillen zijn, ook in de verwachtingen. Wat voor de ene terreinbeheerder een positief argument is, kan voor een andere of in andere omstandigheden ervaren worden als een probleem.

Pragmatische en sociale argumenten

Een groot deel van de argumenten ten gunste van samenwerking kunnen ingedeeld worden in drie categorieën: het is gemakkelijk en goedkoop, er wordt nuttig gebruik gemaakt van bestaande expertise en middelen en de samenwerking bevordert de verstandhouding.

De eerste argumenten zijn duidelijk van pragmatische aard. Door de toenemende taken is de vraag naar de inzet van professionele werkrachten in het natuurbeheer

sterk toegenomen. Lokale landbouwers hebben de expertise en de middelen (machines) om een aantal beheerstaken op zich te nemen. Omdat de opbrengst vaak een deel van de vergoeding uitmaakt, is de samenwerking bovendien kostenefficiënt.

Naast de meer praktische argumenten, is er ook een sterk sociaal argument. De beheerders hebben het idee of de ervaring dat samenwerking de onderlinge verstandhouding verbetert. Hierdoor worden onnodige conflicten vermeden en vergroot het draagvlak voor natuurbehoud (zowel algemeen als lokaal). Dat met de samenwerking ook een bepaalde vorm van duurzame landbouw wordt gepropageerd, is een bijkomend positief element. Voor een duurzaam natuurbeheer is het belangrijk dat er geen verspilling is en dat de grondstoffen (bijv. hooi) zo nuttig mogelijk gebruikt worden.

Vermeldenswaardig is nog dat in een aantal gevallen lokale natuurbeheerders wel vragende partij zijn, maar dat er blijkbaar geen landbouwers beschikbaar of bereid zijn om op het aanbod in te gaan.

Een kwestie van vertrouwen

Onder de geciteerde negatieve aspecten valt vooral het gebrek aan vertrouwen op. Al dan niet gesteund op eigen ervaring denken veel terreinbeheerders dat de landbouwers van elke onoplettendheid gebruik zullen maken om hun eigen zin te doen. Daarbij wordt dan vooral gedacht aan bemesten om meer opbrengst te hebben, meer vee inzetten dan

Groene Peper

was afgesproken, zich niet aan de afgesproken maadata houden of pesticiden gebruiken voor distelbestrijding. Er zou ook niet overall een goede verstandhouding zijn tussen landbouwers onderling. Bovendien zijn in een aantal gevallen de (lokale) landbouworganisaties de samenwerking niet genegen.

Een schriftelijk contract met opzegmogelijkheid bij niet-naleving vinden veel terreinbeheerders een noodzakelijke voorwaarde. Maar hier komt de pachtwetgeving om de hoek kijken. De vrees dat de samenwerking onder de regels van de pachtwet zal vallen, wordt door velen als een groot probleem ervaren.

Het wantrouwen heeft uiteraard veel te maken met de verschillende doelstellingen en de daarmee samenhangende gewoontes en methoden. Verschralingbeheer kan de toekomst van de samenwerking hypothekeren. Voor meer kwetsbare natuurgebieden zijn de gebruikte (zware) machines vaak niet geschikt.

Samenwerking met landbouwers voor natuurbeheer is een bewuste keuze. Sommigen vrezen dat er soms enkel gekozen wordt voor de materiële voordelen van de samenwerking. Het natuurdoel komt dan op de tweede plaats en de mogelijkheden worden beperkt. "Wilde natuur" is niet meer aan de orde. Ook het opgeven van de vrijheid om het beheer bij te sturen wordt gezien als een beperking.

2 Enkele aanbevelingen uit de enquête¹

In de enquête zijn enkel de terreinbeheerders aan het woord gelaten. Het zou interessant zijn om ook de mening van de betrokken landbouwers te kennen². Dat neemt niet weg dat we op basis van de verkregen informatie alvast al enkele aanbevelingen kunnen formuleren.

Het inschakelen van landbouwers bij het beheer van natuurreservaten is een gewaardeerde vorm van samenwerking.

Uitbreiding is zeker nog mogelijk.

De belangrijkste praktische hinderpaal lijkt de pachtwetgeving te zijn. De eerste aanbeveling gaat dan ook over de aanpassing van de pachtwet.

Uit de antwoorden klinkt regelmatig kritiek op de organisaties, zowel de landbouworganisaties als de eigen organisatie. We leiden hieruit af dat de organisaties zich zouden moeten bezinnen over hun houding. Een meer positieve opstelling ten aanzien van samenwerking op het terrein is wenselijk.

Is het inschakelen van landbouwers in het reservatenbeheer een vorm van agrarisch natuurbeheer? De vraag dringt zich op hoe de "gebruiksovereenkomsten" zich verhouden tot de meer bekende "beheersovereenkomsten" buiten de reservaten. Dat is meer dan een theoretische vraag omdat agrarisch natuurbeheer soms wel eens wordt voorgesteld als een alternatief voor het klassieke natuurbeheer.

a) Pachtwetgeving aanpassen

De bestaande pachtwetgeving wordt algemeen gezien als een ernstige hinderpaal bij de samenwerking met landbouwers. De natuurbeheerder is vaak slecht op de hoogte van de zeer technische en strikte bepalingen van de pachtwet. Bovendien beschermt de wet de pachter op een eenzijdige manier. De minimumperiode voor een pachtovereenkomst bedraagt automatisch negen jaar. Voor de verpachter gelden lange en strikte opzegperiodes. De pachter van zijn kant geniet een grote vrijheid om het land naar eigen inzichten te bebouwen. Hoewel een schriftelijk contract de regel is, kan ook een feitelijke toestand, zelfs op basis van vermoedens, beschouwd worden als pachtovereenkomst.

Het gevolg is een grote terughoudendheid van natuurbeheerders om gronden in beheer te geven aan landbouwers. Dat geldt trouwens steeds vaker ook voor andere eigenaars. Tegen die achtergrond moet bijvoorbeeld het wetsvoorstel van Herman Decroo en Georges Lenssen (VLD) gezien worden¹. Volgens de VLD moeten eigenaars een pachtovereenkomst kunnen beëindigen als ze gronden willen bebossen. Ook Agalev is dit voorstel genegen. Op dezelfde manier zou ook voor gronden die deel uitmaken van een erkend of Vlaams natuurreservaat een aparte regeling moeten uitgedacht worden.

b) Belang van georganiseerd overleg

De bestaande samenwerking op het terrein hebben alleen maar toekomst als de natuur- en de landbouworganisaties deze samenwerking gunstig gezind zijn. Daarvoor is het belangrijk dat er op regelmatige basis overleg plaatsvindt, zowel rond praktische als meer beleidsmatige aspecten.

Er wordt sinds jaren vrij intensief overleg gepleegd tussen de organisaties van landbouwers en natuurbeschermers. Vooral de milieuadviesraden spelen daarin een belangrijke rol². Op Vlaams niveau werd door het beleid altijd veel belang gehecht aan een goede communicatie tussen de natuur- en landbouworganisaties. Minister Kelchtermans richtte daarvoor zelfs een speciaal overlegorgaan op, het Forum Natuur en Landbouw, dat rechtstreeks rapporteerde aan de minister. Minister Dua heeft het Forum opgeheven. Vandaag is het overleg vooral toegespitst op concrete beleidsdossiers zoals de aanduiding van kwetsbare gebieden in het kader van de nitraatrichtlijn of de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN). Ad hoc overleg heeft het voordeel van soepelheid, maar het nadeel van een verminderd engagement. Door meer (en steeds verschillende) organisaties bij het overleg te betrekken, wordt het steeds meer een loutere belangenverdediging. De reorganisatie van het adviesradenlandschap gaat daarin wellicht geen verbetering brengen. Door de huidige regering wordt weinig belang gehecht aan het maatschap-

Groene Peper

pelijk overleg. Anderzijds lijken de middenveldorganisaties mekaar gelukkig vaker te vinden buiten de officiële structuren³. Misschien kan dat in de toekomst ook voor het bilateraal overleg tussen landbouw en natuur.

Naast georganiseerd overleg zijn ook andere vormen van samenwerking belangrijk voor een betere verstandhouding.

In het verleden is bijvoorbeeld in een aantal projecten voor soortbescherming vruchtbaar samengewerkt met landbouwers en hun organisaties. Het zwaluwenproject van De Wielewaal en recent het Hamsterproject van Natuurpunt zijn daar voorbeelden van. De initiatieven rond weidevogelbeheer gebeuren in nauw overleg tussen Natuurpunt en de vzw Groene Ruimte¹.

c) Gebruiksovereenkomsten naast beheersovereenkomsten

De laatste jaren is de belangstelling voor beheersovereenkomsten en andere vormen van agrarisch natuurbeheer gegroeid. Beheersovereenkomsten waren op de eerste plaats een instrument van het gebiedsgericht natuurbeleid². Later zijn ze geïntegreerd in een verbreed plattelandsbeleid³.

Zowel de landbouworganisaties als de natuurverenigingen waren in Vlaanderen in eerste instantie eerder terughoudend tegenover beheersovereenkomsten. Hoewel de argwaan niet helemaal weg is, bestaat vandaag een grotere bereidheid om agrarisch natuurbeheer kansen te geven. Het is

nu belangrijk om kwaliteit en resultaten goed te bewaken. Zeker omdat ook vanuit wetenschappelijke hoek soms twijfels geuit worden over de effectiviteit van beheersovereenkomsten⁴.

Sommige overeenkomsten, zoals aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen en beheer van perceelsranden, zijn inzetbaar in het hele buitengebied. Beheersovereenkomsten voor soortbescherming (zoals voor weidevogels) daarentegen zijn alleen zinvol in speciaal daarvoor afgebakende gebieden (weidevogelgebieden). De beheersovereenkomsten voor botanisch beheer van graslanden of akkers zijn dan weer enkel aangewezen in gebieden met verweving van de functies natuur en landbouw. In gebieden met hoofdfunctie natuur (VEN, natuurreservaten, groengebieden) moeten beheersovereenkomsten steeds afgewogen worden met andere instrumenten. Hiervoor bestaan plannings- en inrichtingsinstrumenten (natuurrichtplan, beheersplan, natuurontwikkelingsproject, landinrichtingsproject).

3 *Natuur met boeren of boeren met natuur?*

De inschakelen van landbouwers in het beheer van natuurreservaten blijft in Vlaanderen al bij een bescheiden activiteit. Maar dat geldt ook voor de rest van het natuurbehoud. In Nederland wordt naar schatting 50.000 ha natuurreservaat beheerd door landbouwers⁵. Dat is drie maal de totale

oppervlakte natuurreservaat in Vlaanderen !De enquête geeft aanleiding tot een zeker optimisme. Bestaande mogelijkheden voor samenwerking worden wel degelijk benut. En de samenwerking is voor beide partijen leerrijk en voordelig. Anderzijds blijft er grote onzekerheid bestaan en dat vertaalt zich in wantrouwen. Zijn landbouwers wel echt geïnteresseerd ? Kan het inschakelen van landbouwers meer zijn dan een tijdelijke oplossing ? Betekent samenwerking niet te veel afhankelijkheid ? Is er nog plaats voor "wilde natuur" ?

Er is ook de al dan niet uitgesproken vrees dat het inschakelen van landbouwers, zoals beheersovereenkomsten en andere vormen van agrarisch natuurbeheer, een opgedrongen alternatief wordt voor het reguliere natuurbeheer. Wellicht is dat nog wel de grootste bedreiging voor de toekomstige samenwerking.

4 Bijlage

Bijlage 1: Positieve elementen aangehaald in de enquête

□ *Betere onderlinge verstandhouding:*

kloof tussen landbouw en natuur verkleinen. Verkleint de kloof tussen landbouw en natuur. Betere verstandhouding tussen betrokken partijen . Breder draagvlak en beter begrip. Betere samenwerking tussen boeren en natuurbeschermers. Relatie tussen landbouw en natuurbeheer.

Door de samenwerking ontstaat een beter begrip voor mekaars activiteiten. Goede verstandhouding met de landbouwsector. Educatief en sociaal aspect; de contacten met de individuele landbouwer zijn deugddoend vergeleken bij de polarisatie die door de Boerenbond (en andere) voortdurend wordt aangezwengeld. Contact tussen landbouwers en natuurbeheerders doet wederzijds begrip ontstaat. Verminderen van de deels kunstmatig gecreëerde conflictsituatie tussen natuur en landbouw. De wederzijdse appreciatie voor de inzet en het landelijk werken. Samenwerking milieu - landbouwers verloopt goed; geen spanningen met landbouwers. Opbouw van een constructieve dialoog. Het schept een zekere band zodat de landbouwers ons niet altijd zien als "bedreiging" voor hun inkomen. Er ontstaat een dialoog die op termijn gunstig kan zijn. Samenwerken is beter dan mekaar tegenwerken. Door de samenwerking worden de landbouwers dichter bij de natuurbescherming gebracht. Samenwerking tussen landbouwers en natuurbeschermers bevorderen en stimuleren. Contacten met landbouwers werkt op langere termijn allicht positief.

□ *Imago en draagvlak:*

maatschappelijke uitstraling (3). Maatschappelijk draagvlak (2). Breder maatschappelijk draagvlak. Draagvlak tussen natuurbeheerders en boeren kan versterkt worden. Uitstraling naar andere maatschappelijke geledingen. Interessant zowel voor het

Groene Peper

11

imago van de landbouwers (dat het vraag te verduren heeft) als voor ons imago. Verbreding van het maatschappelijk draagvlak. Uitstraling en verbetering samenwerking met landbouw in het algemeen. Betere uitstraling naar buiten uit voor de natuurvereniging.

Positieve mentaliteitsverandering ten opzicht van reservaten door de win-win situatie die gecreëerd wordt. Maatschappelijke uitstraling. Draagvlakverbreding in functie van publiek. Goede uitstraling naar buiten toe. Samenwerking landbouw - natuur is positief voor imago van beheer en het maatschappelijk draagvlak. Maatschappelijk draagvlak vergroot; men neemt de beweging "au sérieux". Een goede stap om bij de landbouw een positief imago te hebben. Maatschappelijk een betere aanvaarding. Imagobuilding: we zijn niet tegen de landbouwers, maar werken ermee samen. Mensen van buiten de vereniging worden betrokken bij het natuurbeheer.

□ *Lokaal draagvlak en betrokkenheid:*

het sociale contact zorgt voor een positieve sfeer in de streek en voor het reservaat. Positieve uitstraling naar landbouwers en de lokale beleidsverantwoordelijken. Natuurlijke begrazing met schapen in natuurgebied wordt positief ervaren door de beheerder, maar ook door passerende toeristen. Samenwerken met mensen die in hetzelfde gebied grond beheren en omwonenden die zich daardoor meer betrokken voelen. je werkt samen met de mensen uit de buurt. Samen-

werking met andere doelgroepen versterkt de positie en uitbouw van reservaat; andere groepen hebben of kunnen een voordeel hebben uit deze samenwerking. Uitstraling in de buurt. Verhoogt aanzienlijk de betrokkenheid van de lokale bevolking. Betrekken van de lokale boeren bij natuurbeheer. Omgeving ervaart samenwerking als positief. Sociale contacten. Positief voor werking van milieuraad en gemeentelijke commissie voor ruimtelijke ordening. Reservaat ligt in landbouwgebied. Wilde begrazers zouden landbouwers voor de kop stoten. Op deze manier geraken meer mensen, vooral uit de plaatselijke landelijke bevolking met het reservaat in contact; meer aanvaarding van het reservaat. Conservatieve landbouwers krijgen begrip voor ons project; dat werkt stimulerend naar de bewoners. Netwerkvorming en draagvlak.

□ *Kostenbesparend:*

kostenbesparend (2). Het kost niets en het beheer gebeurt tamelijk goed. Goedkoper beheer voor sommige types percelen. Geen kosten voor loonwerk. De graslanden worden kosteloos beheerd. Weinig beheerskosten. Veel minder werk en onkosten in het reservaat. Gratis beheer door begrazing. Financieel wellicht zeer gunstig. Geen kosten. Financieel zeer gunstig voor de vereniging. Kosten- en tijdsbesparend. Kostenbesparing in het reservatenbeheer. Grote geldbesparing. Geen kosten voor de natuurvereniging.

□ *Tijdsparing (voor vrijwilligers, conservator):*

werk uit handen geven. Nakomen van beheersdoelstellingen zonder extra kost of arbeid vrijwilligers. Werk dat niet meer moet gebeuren door vrijwilligers.

Weinig arbeidsintensief voor vereniging en vrijwilligers. Enorme tijdsbesparing. Besparing van kosten of tijd (vrijwilligers). Verlicht het werk van professionele ploegen en vrijwilligers. Besparing op arbeid. Tijdsbesparing en energiebesparing; conservator regelt het werk. Ontlasting van werkactiviteiten van vrijwilligers. Een deel van het werk uithanden gegeven. Minder werk voor conservator. Minder werklast voor conservator. Minder werk voor conservator; met eigen dieren moet men bijna dagelijks ter plaatse komen. Beheer niet met alleen vrijwilligers en werkploegen. Kosten- en tijdsparend: we moeten zelf niet instaan voor de aankoop en de oppas van de dieren. Tijdsbesparend. Tijdwinst omdat wij met vrijwilligers niet meer alles zelf kunnen beheren. Ontlasten van het werk van vrijwilligers.

□ *Vakkennis van landbouwer:*

activiteiten worden met kennis van zaken en de nodige machines en vee uitgevoerd, zonder lichamelijk risico voor onze medewerkers. Ervaring van de betrokken perso-

nen bij allerlei beheerswerken en in de omgang met dieren. Veel werk is voor landbouwers routine, dus gemakkelijk en goed uitvoerbaar. Materiaalkennis van de landbouwer is groter, daardoor minder risico op schade aan mens en machine. Door gebrek aan eigen middelen, deskundigheid en voldoende goede landbouwmachines zorgen de boeren voor het nodige werk. Vakkennis van landbouwers. Landbouwers hebben dikwijls meer kennis en ervaring. Landbouwers kunnen natuurbeheerder nog veel leren en helpen in nood met hun machines mee in het beheer

□ *Beschikken over aangepast materiaal:*

landbouwers beschikken meestal over beter materiaal om te oogsten. Beschikken over betere machines. Efficiëntie door toepassing van goede technieken of juiste machines. Landbouwers hebben over het algemeen meer materiële middelen. Landbouwers hebben aangepast groot materiaal; beheer door landbouwer betekent dus tijdswinst voor vrijwilligers.

□ *Organisatie van het beheer:*

spreiding van maaibeheer. Grote percelen worden snel en goed gemaaid. Het is een tijdelijke oplossing voor tijdelijk beheer. Spreiding van het werk voor de vrijwilligers. Vooral nuttig voor beheer van grootscha-

Groene Peper

lige gebieden zonder gericht botanisch doel (bijv. weidevogelbeheer / extensieve begrazing). We kunnen ons specialiseren op de "moeilijke", meest kwetsbare natuur. Landbouwers zijn regelmatig aanspreekbaar. Vrijwilligers zich bezig houden met leukere dingen zoals monitoring en blijven ze gemotiveerd. Vrijwilligers minder belasten met beheersuitvoering. Terreinkennis (kan bijv. wachten met maaien tot grond voldoende droog is). Soepele afspraken (je vraagt wat je nodig hebt wanneer je 't nodig hebt). Bij grotere werken makkelijker beroep doen op landbouwers (bijv. ploegen van akkers). Oplossen van praktische problemen. Natuurvereniging moet dan geen grote afstanden afleggen met eigen machines voor het beheer. Minst arbeidsintensieve manier om graslanden te beheren. Zwaar machinaal werk wordt uithanden genomen. Mogelijkheden van inzetbaarheid voor het beheer, bijv. aanvoer materiaal, maaien grote verruigde oppervlakten. Door kleinschaligheid is het beheer zeer arbeidsintensief en duur. focussen op de echt heel kwetsbare natuur.

□ *Zorg voor de dieren:*

Landbouwer is verantwoordelijk voor zijn dieren. Beperkt problemen met beheer van de veestapel. Zorg voor de dieren kost ons geen enkele inspanning; landbouwer houdt ze in het oog, controleert omheining, remedieert uitbraken, zet dieren op wei, haalt ze er weer. Geen eigen verantwoorde-

lijkheid voor de dieren. Geen of nauwelijks risico's en zorg voor het vee. landbouwer is verantwoordelijk voor zijn dieren. Geen onderhoud van de kudde. Geen verzorging of kosten in verband met de dieren. De landbouwer neemt verantwoordelijkheid voor zijn dieren. Opvolging en verantwoordelijkheid over het vee liggen vooral bij de landbouwer. Geen last met verzorging van dieren. Ervaring van de landbouwer in omgaan met vee. Gezondheidsaspecten productie.

□ *Toezicht:*

het publiek heeft meestal meer respect voor het werk van de landbouwers; daardoor vermindert het vandalisme. Extra toezicht. Landbouwer houdt ook een oogje in het zeil.

□ *Vormend en sensibiliserend:*

landbouwers krijgen meer inzicht in het natuurbeheer. Kennis vergroten van betrokken landbouwers van natuurbeheer. Mentaliteitsverbetering bij de landbouw bevorderen. Overbrengen van onze visie naar landbouwers; motivatie van natuurbeheer. kennismaking met de doelstellingen van het plaatselijk beheer zoals verschrallen, creëren van open ruimtes, de aanleg van een poel. Samenwerking leidt tot kennis en dat bevordert begrip en wederzijds respect; medewerking komt natuur ten goede. Meer begrip bij de landbouwer voor het reservaat,

de doelstellingen en mogelijke beheersproblemen. Landbouwer is een actieve vrijwilliger geworden. De landbouwer is zelf begaan met bijv. de broedsels van de grutto. Responsabilisering van de landbouw; natuurbehoud is niet alleen een zorg van de overheid of van de vereniging.

□ *Wederzijds belang:*

win-win situatie voor landbouw en natuur. Beide partijen hebben er baat bij. Noodzaak zowel voor natuurbehoud (toenemend aantal te beheren oppervlakte) als voor landbouw (alternatieven voor traditionele bedrijfsvoering). Wederzijdse afhankelijkheid. Synergie: ieder doet waar hij goed in is. Landbouw en natuur kunnen zeker samengaan ("symbiose"). Gestalte geven aan de geloofwaardigheid van de concrete samenwerking natuurbehoud - landbouw in een win-win situatie. Vaak kosteloos; wederzijds profijt.

□ *Noodzakelijk voor het beheer:*

reservaat wordt steeds groter, bijgevolg geen andere keuze dan samenwerking. In de hand houden van de onkosten van het beheer. Ook in een groeiend reservaat kunnen de beheerswerken goed worden uitgevoerd. Nodig voor arbeidsintensief maaibeheer. Kostenbeheersing. Landbouwers doen werk dat anders niet zou gebeu-

ren. Vrijwilligers overbelast. Beperken van de inzet van eigen middelen. Beperking algemeen beheer; beheerswerk blijft binnen de perken van de mogelijkheden.

□ *Nuttig gebruik maken van restproducten:*

van het hooi afgeraken. De landbouwer kan nuttig gebruik maken van het gras, waardoor we hiervan verlost zijn. Oogst van het gras wordt benut i.p.v. verbrand. Alle productie die in het kader van uitvoering van het beheersplan ontstaat kan voor zover er interesse is aan plaatselijke landbouwers ter beschikking gesteld worden. Op deze manier wordt het hooi alvast nuttig gebruikt. Geen verspilling van grondstoffen: gras wordt gebruikt door landbouwers. Er wordt gezorgd voor afvoer van het gemaaid gras. Landbouwers kunnen de "producten" (bijv. hooi) in hun bedrijf gebruiken. Zinvolle bestemming voor het maaisel. Landbouwer zijn tevreden met de geogste producten. Geen problemen meer met de afzet van hooi. Geen hopen maaisel meer die moeten gecomposteerd worden. Het hooi wordt door de landbouwer meegenomen. Geen hopen maaisel die achterblijven.

□ *Economisch nut voor landbouwer:*

Voor landbouwers is een kwestie van economische noodzaak. Leefbaarheid van de landbouwbedrijven in omgeving. Nut en bijkomende winst voor landbouwer. Beheer

Groene Peper

15

door landbouwer economisch nuttig. Financiële vergoeding voor landbouwers.

□ *Tevreden over het resultaat:*

degelijk en goed onderhouden weide. Goede resultaten. Het resultaat van het beheer is identiek als met eigen dieren. Nabegrazing is positief.

□ *Aankoopbeleid:*

Mogelijkheid voor grondenruil. Langlopende overeenkomsten zijn een argument om bij nieuwe aankooponderhandelingen de pachters gemakkelijker te overhalen. Goed contact met de landbouwers is belangrijk voor eventuele aankopen in de toekomst. Beperken van de weerstand van de landbouwlobby tegen reservaatverwerving. Hefboomeffect in aankoopbeleid. Referentie voor andere landbouwers bij beheer andere reservaten of bij aankoop. Aanvaardbaarheid van het project in landbouwkringen vergroot. Samenwerking geeft de boer toegang tot gronden die hem als natuurgebied "afgenomen" worden.

□ *Steun aan bepaalde vormen van landbouw:*

we hebben alle belang bij een natuurvriendelijke en duurzame landbouw. Verdere ontwikkeling van duurzame landbouw. Promoten van verantwoorde en ecologische landbouw. Steun aan biologische landbouw. Steun voor de familiale bedrijven en de kleinschalige landbouw én voordelig voor de vereniging. Het economisch nut van een reservaat creëert kansen voor duurzame ontwikkeling in de regio. Ecologisch verantwoord: geen verkwisting van voeder en productie van biologische voeding. Natuurbeheer is geen eilandbeheer, Het is een andere (betere?) vorm van landgebruik; niet gekant tegen landbouwers, wel tegen een bepaalde landbouwpolitiek.

□ *Positief, maar geen mogelijkheid:*

zo er in de toekomst op enigerlei wijze zou kunnen samengewerkt worden, zou ik dat zeer toejuichen. Er is een goede verstandhouding ontstaan. We deden graag een beroep op landbouwers, maar tot op heden is dat niet gelukt. Het gras is niet of weinig geschikt om als veevoer te dienen. Jammer voor ons want het inzetten van landbouwers zou ons team veel werk besparen. Mogelijkheden voor samenwerking vergroten door financiële tegemoetkoming voor de landbouwer; landbouwers beter inlichten en overtuigen van de financiële mogelijkheden;

hierbij is ook een grote rol weggelegd voor de Boerenbond.

□ *Landschapszorg:*

instandhouden van het landschap. Behoud van kleine landschapselementen.

□ *Pachtwet:*

manier om “ontpachting” te regelen door tijdelijk gratis gebruik van terreinen (2).

**Bijlage 2: Negatieve elementen
aangehaald in de enquête**

□ *Niet naleven voorwaarden:*

beheer wordt niet volgens afspraak uitgevoerd. Risico op bemesting door landbouwer. Gevaar voor oude gewoontes (bijv. spoeien onder schrikdraad). In 't geniep bemesten of inzaaien. Sommige landbouwers geven eigen interpretatie aan beheersovereenkomsten; goede contacten en controle zijn onontbeerlijk. Contracten worden niet nageleefd (tijdstip, aantal dieren,...). Slechte ervaring met strooien van kunstmest, storten van bouwafval, greppels steken. Een aantal landbouwers houdt zich niet aan overeengekomen normen, vooral wat betreft bemesting. Niet volledig werken

volgens het beheersplan. Nooit zeker dat er niet gespoten of gemest wordt. Neiging om meer dieren per oppervlakte-eenheid te plaatsen. Beheer niet volgens het beheersplan (over- of onderbegrazing). Afspraken periode begrazing wordt niet steeds nageleefd. Je moet er wat achter zitten, zodat ze de afgesproken tijdstippen gerespecteerd worden, maar dat geldt ook voor de eigen terreinplieg. Samenwerking opgezegd omdat maaitijdstippen niet gerespecteerd werden. Risico dat de hooilanden stiekem bemest worden. Overmatig gebruik van herbiciden (distelbestrijding). Risico's op kwaadwillige of accidentiele beschadiging (bijmesten, maaisel laten liggen). Niet naleven van voorwaarden van het contract. Risico op overbegrazing. Uitvoeren van werken zonder voorafgaande melding of akkoord. Niet naleven van afspraken (begrazingsdruk, bemesting, spuiten,...). Onbetrouwbaar; stiekeme bemesting (sdrang) van landbouwers. Niet bemesten wordt niet steeds gerespecteerd.

□ *Controle noodzakelijk:*

zorgen dat gebruiker de afspraken niet overtreedt: niet bijvoederen, dieren niet laten doorlopen van traditionele landbouwweiden in reservaat. Regelmatige controle is vereist; de meeste zoeken hoe ver ze kunnen gaan. Goede afspraken en controle zijn over het algemeen nodig. Voortdurend controle uitoefenen op het aantal dieren en de tijdsduur van de begrazing of het maaien. Niet

Groene Peper

17

respecteren normen zonder controle. De nood om repressief op te treden. Alerte controle en opvolging is vaak noodzakelijk. Kordaat optreden bij niet naleven contract. Duidelijkere afspraken maken en toezicht houden. Resolute conclusies nemen en baas blijven over de landbouwers.

□ *Schriftelijke contract noodzakelijk:*

Er moet een degelijk schriftelijk contract opgesteld. Mits goede afspraken op papier. Geen risico indien goed contract met clause voor onmiddellijke opzeg bij schending contract. Schriftelijk contract opstellen is noodzakelijk

□ *Vrees voor pachtwetgeving:*

opletten met de pachtwet. Opletten voor pachtwetgeving. Landbouwsector te sterk beschermd door pachtwetgeving. Risico op claim pacht. Valstrikken van de pachtwet moeten absoluut vermeden worden door een nauwkeurig contract én door de landbouwer te betalen voor zijn werk. Pachtwetgeving is probleem. Risico dat er een vorm van pacht ontstaat. Gevaren van pachtwetgeving. Pachtwetgeving is gevaarlijk. Risico pachtwet. Opletten dat landbouwers pachtwetgeving niet kunnen inroepen.

□ *Verschillende doelstellingen:*

landbouwer redeneert niet vanuit de beheerdoelstellingen; leidt soms tot nonchalance inzake aantal dieren op een perceel en tijdstip van maaien. Landbouwers zien bij het beheer niet altijd de doelstellingen, maar wel persoonlijke voordelen. Hoge opbrengst staat centraal bij bijna alle landbouwers. Doelstelling natuur is tegengesteld aan boerenbedrijf. Uiteenlopende doelstellingen. Landbouw is "ingrijpen"; natuurbeheer is "laten doen". Het is moeilijker om de landbouwer op een zeer extensieve wijze te laten werken. Verschil tussen natuurbeheer en landbouwproductie is moeilijk uit te leggen. Andere doelstellingen (opbrengst telt). Te weinig betrokken bij het beheersaspect; landbouweconomische aspecten of eigen profijt komen op de eerste plaats. Uiteenlopende standpunten leidt tot conflictsituaties

□ *Moeilijkheden bij organisatie beheer:*

weinig flexibel. Te weinig gedifferentieerde aanpak. Landbouwer doet dikwijls toch zijn zin; is niet gewoon te luisteren of samen te werken. Landbouwers hebben niet de ervaring, gewoonte of attitude om zich als eigenaar te gedragen. Weinig mogelijkheden tot bijsturing begrazing of korte termijn door veranderingen in beheer. Hoge waterstand en begrazing is moeilijk te verzoenen. Doorgedreven extensief beheer is meestal

niet haalbaar. Langdurige gebruiks-overeenkomsten zullen af en toe moeten onderbroken worden (“schokbegrazing”). Niet uitvoering contract bij slechte weersomstandigheden. Niet uitvoering contract bij slechte weersomstandigheden. Overeenkomsten hangen veel af van goodwill, zeker met landbouwers. Wij komen met ons aanbod eigenlijk te laat om waardevol hooi te leveren (pas na 15 juni). Te veel dieren, zij het tijdelijk, bij nabegrazing.

□ *Het is slechts een tijdelijke oplossing:*

samenwerking is niet duurzaam. Door dalende opbrengst verminderde interesse en een hypotheek op de toekomst. Bij de evolutie van het reservaat kunnen beperkende maatregelen voor het “graasbeheer” conflicten veroorzaken. Als er een verschrappingbeheer plaatsgrijpt zal het voor de toekomst alsmoer moeilijker worden landbouwers te vinden die nog geïnteresseerd zijn. Op termijn kunnen percelen door hun extensieve gebruik minder interessant worden voor landbouwers die er dan mee stoppen; dan valt men terug op vrijwilligerswerk. Zal het nog interessant blijven voor de landbouwers, bijv. zeker na vernatting van het gebied. Niet meer interessante opdrachten (weiden met distels of andere ongewenste plantensoorten) of waar onvoldoende winst is, zullen misschien niet meer gratis beheerd worden.

□ *Landbouwers zijn niet geïnteresseerd:*

als te nat, te kleine percelen, te veel verschaald, te veel pitrus, ridderzuring, riet of brandnetel zijn de boeren niet meer geïnteresseerd in maaien tenzij mits betaling. Totaal niet geïnteresseerd om samen te werken met de vereniging. Met de klassieke economisch gerichte landbouwers is geen samenwerking mogelijk; wel met kleine groep van mensen die landbouwactiviteiten verrichten uit nostalgie, hobby of idealisme. Zonder opbrengst (te nat, te schraal) geen interesse. Bij niet bemesten is het gras minderwaardig. De geogste producten zijn landbouwkundig gezien laagwaardig. De timing en de continuïteit is dikwijls niet inpasbaar in bedrijfsvoering. Fysisch verzwakken van het landbouwvee door minderwaardig gras.

□ *Samenwerking vraagt te veel toegevingen:*

compromissen sluiten: landbouwer wenst bijv. een andere maaidatum, wenst meer dieren of langer te beweiden,... Het beheer is niet ideaal, omdat soms toegevingen moeten gebeuren om de interesse van de landbouwers te behouden. Té goede contacten kan leiden tot toegevingen te nadele van natuur. Binnen reservaten ontstaat er een “verstarring” van het beheer; er gaan niet louter natuurargumenten spelen, maar sociale en/of economische.

Groene Peper

□ *Enkel geschikt voor beperkt natuur doeltype:*

Enkel goed voor cultuurvolgers onder de soorten; wildernissoorten worden benadeeld. een stuk "wildheid" van natuurreservaat wordt opgegeven. Een te groot gedeelte van de reservaten riskeert te worden omgevormd tot landbouw- en veeteeltgebieden "oude stijl", in plaats van in echte natuur; veel beheersplannen zouden moeten herdacht worden. Begrazingbeheer moet ook steeds in vraag gesteld worden

□ *Negatieve houding van derden:*

Boerenbond zet plaatselijke boeren onder druk om niet mee te werken. Eventueel najver. Afgunst tussen landbouwers onderling. Verdeeldheid onder landbouwers. Demagogie van landbouworganisaties (natuurbeheer als negatief voorgesteld). Evenwicht tussen de verschillende landbouwers is moeilijk; er bestaan onderlinge rivaliteiten. Sociale controle onder de landbouwers zelf beperkt de inzetbaarheid. Door hun aanwezigheid hebben zij negatieve invloed op polderbestuur dat weigert een verhoging van het waterpeil te aanvaarden. de onduidelijkheid van de vereniging zelf; worden de vergoedingen wel uitbetaald? Hoe dient contract opgesteld?

□ *Geschikte partner vinden is moeilijk:*

niet alle landbouwers zijn even gemotiveerd om goed werk te leveren; sommigen zijn enkel geïnteresseerd in de eigen voordelen; enige selectie van de landbouwers dringt zich derhalve op. Geen risico met schriftelijk contract én goede afspraken én een goede partner-keuze. Men moet een betrouwbare landbouwer vinden die er niet op uit is op zoveel mogelijk verdienste. Per reservaat bij voorkeur werken met dezelfde landbouwer; meerdere geven problemen door. Landbouwers goed uitkiezen om niet voor verrassingen te komen te staan inzake het respecteren van data en bemesting. Vinden van te vertrouwen landbouwers. Je moet de landbouwers kunnen vertrouwen.

□ *Mentaliteitsverandering nodig:*

Opvolging, begeleiding en geven van achtergrondinformatie over beheer is soms moeilijk. Landbouwers niet altijd erg milieubewust. Afstappen van idee dat product tastbaar moet zijn en hoog rendement moet hebben. Gewoontevorming en verzwakking beheersvisie; landbouwer zet beheer naar zijn hand (opbrengst). Landbouwers hebben zeer beperkte visie.

□ *Gebrek aan kennis:*

weinig inzicht in natuurbeheer. Verkeerde

manier van werken door slechte of gebrekkige informatie. Foute uitvoering van beheerswerk. Ontbreken van ecologische kennis en daardoor niet correct uitvoeren van beheer. Moeilijk om landbouwers te vinden die begrip hebben voor doelstellingen van natuurbehoud. Geen begrip voor "verschrallen"; in hun visie een afbouwen van jarenlang werken.

□ *Landbouwmachines zijn niet geschikt:*

beschadiging bodem door zware machines op onaangepaste tijdstippen. Het materiaal van landbouwers is eigenlijk te zwaar voor kleine natuurgebieden (o.a. bodemverdichting). Landbouwer gebruiken zwaar materiaal dat niet voor elke bodem bruikbaar is. Te zware machines op gevoelige gronden. onze terreinen zijn dikwijls met de moderne machines moeilijk te beheren (grachten, poeltjes, boomgroepjes) waardoor er door de conservators nog veel werk moet verricht worden. Zwaar materiaal van de landbouwer zorgt voor verdichting van de bodem. Indien te nat veel schade door zware machines. Bodemverdichting en rijden van sporen door te zware machines. Weinig landbouwers - zelfs in hobbysfeer - zijn bereid of nog in staat met aangepaste machines of in handkracht beheer uit te voeren. Regelmatig weerkerende discussies over te zware machine. Toepassing van

verkeerde technieken of machines op verkeerde moment met bodemschade tot gevolg.

□ *Afhankelijkheid:*

afhankelijkheid van derden brengt nogal eens problemen mee. Afhankelijkheid. We geven te kennen dat we het werk zelf niet meer aankunnen; we worden daardoor afhankelijk; inhaalbeweging overheid is nodig. Timing van beheer hangt meer af van landbouwers.

□ *Administratieve rompslomp:*

goede afspraken zodat nooit sprake kan zijn van "pacht" en rechten, dus jaarlijks wat rompslomp. Tussenkomen van landbouwers moeten opgevolgd worden, dit vraagt meer werk dan percelen die men aan hun lot overlaat. Conservator wordt nog meer admini-strator.

□ *Verworven recht:*

landbouwers beschouwen gratis gebruiksovereenkomst al snel als vanzelfsprekend en gaan zich gedragen als eigenaar; indien ze een bijdrage zouden moeten betalen zou dit gevoel minder snel de kop opsteken. Sommige vnl. oudere boeren hebben wel

Groene Peper

21

eens de neiging om (stukken van) natuurgebieden te gebruiken om het eigen areaal uit te breiden. Vertrouwen geven kan ook misbruikt worden. Landbouwers voelen het soms aan als een verworven recht. Landbouwers gaan deze werken als een verworven recht beschouwen.

□ *Problemen bij stopzetting:*

problemen bij stopzetten samenwerking. Negatieve reclame als het misloopt. Bij opzeg van contract wordt negatieve informatie verspreid. Bij afhaken van de landbouwer komt het beheer in het gedrang en is geen continuïteit verzekerd. Wat als na enige jaren het contract wordt opgezegd? Gevaar dat beheer sowieso langer wordt voortgezet omdat contract niet gemakkelijk

wordt verbroken. Plots opzeggen van de overeenkomst door de landbouwer.

□ *Diverse andere problemen:*

de dieren zijn meestal goed ontwormd en ontsmet zodat via de mest giftige stoffen in het reservaat gebracht worden (geldt ook voor Galloways). Probleem met distelwetgeving. Wordt de landbouwer geen concurrent?

Bedreiging voor eigen beroepsactiviteit: de angst zit er in dat aanwezigheid van natuurreservaat leidt tot uitbreiding en het landbouwareaal op termijn zal hypothekeren. Geringe dankbaarheid van landbouwers. Beheerssubsidies in ruil voor afdwingbare prestaties is voor de vereniging voorlopig geen optie

¹ Zie hiervoor onder meer het milieurapport MIRA T 2002. Vlaamse Milieumaatschappij, 2002. Meer details staan in het achtergronddocument landbouw: Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen, MIRA Achtergronddocument 2002, 1. Landbouw. Lauwers L., Overloop S., Vlaamse Milieumaatschappij, www.milieurapport.be.

² De inhoud van deze aanbevelingen werd besproken op de dialoogdagen "Agrarisch natuurbeheer" georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting. Zie ook De Coster M., 2003. *Boeren met natuur. Gesprekken over agrarisch natuurbeheer*. Koning Boudewijnstichting, Brussel. www.kbs-frb.be.

³ Over de houding van de individuele landbouwers tegenover natuurbehoud is nog maar weinig onderzoek verricht. Zie onder meer Bogaert, D. & A. Cliquet (2002). *Draagvlakonderzoek bij natuurontwikkelingsmaatregelen. Beleidsgerichte analyse en voorstellen voor het optimaliseren van juridische en maatschappelijke instrumenten voor natuurontwikkelingsprojecten*. VLINA 99/08. Eindrapport. Universiteit Gent en Artevelde Hogeschool.

⁴ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. *Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 7 van de Pachtwet (ingediend door de heer Georges Lenssen)*. 22 februari 2000. Doc 50 0455/01. <http://www1.dekamer.be/FLWB/pdf/50/0455/50K0455001.pdf>.

⁵ In de lokale MINA-raden zijn natuur- en milieuverenigingen en landbouworganisaties de trouwste leden met een vertegenwoordiging van resp. 92 en 83% . Voor werkgevers- en middenstandsorganisaties is dat bijvoorbeeld maar 35 en 59%. De aanwezigheid (meestal of regelmatig) van de natuur- en milieuverenigingen en landbouworganisaties bedraagt 94 en 91%, tegenover maar 44% en 59% voor de werkgevers- en middenstandsorganisaties. Zie: Gysen, J., H. Bruynincks & K. Bachus. *Samenstelling en werking van de milieuvadviseraden op lokaal niveau in Vlaanderen*. Studie in opdracht van de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen. Brussel, februari 2001. <http://www.minaraad.be/studies/MiNa%20Milieuvadviseraden%20web.pdf>.

⁶ Op 25 maart 2002 ontstond de Staten-Generaal van het Middenveld, mede als reactie op de genoemde plannen van de regering om het adviesradenlandschap te reorganiseren. Bond en Beter Leefmilieu en Natuurpunt zijn vanaf het begin betrokken geweest bij het initiatief.

⁷ Vzw De Groene Ruimte is de vereniging voor agrarisch natuurbeheer die sinds 1998 actief is binnen de Boerenbond.

⁸ Beheersovereenkomsten zijn juridisch verankerd in het Natuurdecreet van oktober 1997 (art. 45).

⁹ Programmeringsdocument Programma voor Plattelandsontwikkeling 2000-2006. Het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling 2000-2006 geeft uitvoering aan de Europese verordening voor plattelandsontwikkeling EG nr. 1257/1999 en EG nr. 1750/1999, gewijzigd EG nr. 445/2002. Het programma werd op 6 oktober 2000 goedgekeurd door de Europese Commissie.

¹⁰ Zie hiervoor o.m. Kleijn, D. *et al.* De effectiviteit van agrarisch natuurbeheer. *Landschap*, 1999, pp. 227-235 en Kleijn, D. *et al.* Agri-environment schemes do not effectively protect biodiversity in Dutch agricultural landscapes. *Nature*, vol. 413, 18 oktober 2001, pp. 723-725. Geertsema toont aan dat de effectiviteit van (bestaande) beheersovereenkomsten in elk geval kan verhoogd worden. De belangrijkste factoren zijn: een langer looptijd en meer gebiedsgerichte selectiviteit. Geertsema W. (2002), *Plant survival in dynamic habitat networks in agricultural landscapes*. Alterra scientific contributions 9. Alterra, Wageningen, 2002.

¹¹ Stichting Natuur & Milieu, 2000. *Effectiviteit van agrarisch natuurbeheer: wat kan er beter?* Verslag van een seminar op 21 mei 2002 van Vogelbescherming Nederland, Stichting Natuur en Milieu en Vereniging Natuurmonumenten. <http://www.snm.nl/docs/AN%20verslag.pdf>

Groene Peper

23

Colofon

Natuurpunt, natuur met boeren

Groene Peper - nr 1 januari 2003

Auteurs: Jos Gysels & Peter Symens m.m.v. Ann
Walraevens, Norbert Verbauwen & Steven
Vanholme

Kaarten: Jos Gysels

Copy afgesloten op 13 januari 2003

Groene Pepers zijn een uitgave van Natuurpunt, Vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen.

De reeks Groene Pepers is opgezet om informatie en ideeën over natuur- en milieubeleid in Vlaanderen te verspreiden. De Groene Pepers vormen een aanvulling op de artikels en berichten die verschijnen in het tijdschrift Natuur.blad, Natuur.netwerk en de website Natuurpunt.be

Meer informatie over deze Groene Peper en de inhoud ervan kunnen bekomen worden op het adres: beleid@natuurpunt.be

Auteurs: Jos Gysels & Peter Symens

Bijlage bij Natuur.netwerk januari 2003

Een uitgave van Natuurpunt,
vereniging voor natuur en landschap in Vlaanderen